

6. Тарас – Пісня Байрактар (TARAS – BAYRAKTAR SONG) – official version – YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=hRiYXdiFHM0> (дата звернення: 31.10.2023).

7. Христина Соловій – Українська лють (Bella Ciao cover) – YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=PqVCQEthhOU> (дата звернення: 31.10.2023).

8. KOZAK SYSTEM – АЗОВ-СТАЛЬ – YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=slyZVNKuMhE> (дата звернення: 31.10.2023).

9. Океан Ельзи – Місто Марії | audio Океан Elzy – Misto Marii – YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=_XgWdxyBmB4 (дата звернення: 31.10.2023).

10. Андрій Хливинок (Бумбокс) – Червона Калина – YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=SCGhRdgtidM> (дата звернення: 31.10.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-18>

О. МУРАВІН

Запорізькій національній університет

ДВІ ІСТОРІЇ: М. ДРАГОМАНОВ І А. ЖЕЛЯБОВ

«Історія постійно пишеться наново. З'являються нові вчені, ще більшою мірою нові художники, мислителі, які по-новому оцінюють відомі події, розвивають нові концепції, виробляють нові погляди... Озираючись назад, людство йде вперед. Завдяки цьому – стає об'єктивнішим, розумнішим. Важливі історичні події з повним правом знову оцінюються новим поколінням», – ці слова були сказані письменником Ю. Трифоновим, який, починаючи з 60-х років. XX ст., у непростий для історичних розвідок час, зміг виконати роботу не одного колективу істориків [5, с. 69]. У творах на історико-революційну тему прозаїк показав приклад створення на основі реальних фактів узагальнених образів, коли фантазія художника позбавлена суб'єктивізму та свавілля, бо спирається на історичну істину. Таким став опублікований ним у 1973 р. роман «Нетерпіння», у якому розповідається про революційний рух у Росії 70-80-ті гг. XIX ст., про витоки тероризму як соціального явища. За всіх часів перед художником, який звертається до Історії, поставали болючі питання. Простіше було не торкатися.

Але саме Ю. Трифонов знайшов у собі мужність доторкнутися до болючих точок російської історії, яка стала для нього і ґрунтом, і духовною батьківщиною, і корінням.

Історія та Людина, революційна необхідність та ціна людського життя – питання, які своєю діяльністю намагалися вирішити російські народовольці. Питання, над якими разом із своїми героями замислюється і Ю. Трифонов. За завісою історичного жанру письменник дошукувався до коріння тоталітаризму ... і езоповою мовою свідчив про сучасність, початок 70-х рр. ХХ ст., про важку стагнацію – тобто про те, про що у радянській пресі почали говорити відкрито приблизно з 1986 року. Трифонов написав роман про спроби нетерплячих «вилікувати» країну терором і про те, що не можуть такі засоби виправдати навіть «вищу» мету.

Невипадково у романі з'являється образ М. Драгоманова – видатного українського вченого, філолога, публіциста, полеміста та критика. На особливу увагу заслуговують на сторінках роману взаємини М. Драгоманова та А. Желябова – керівника партії «Народна воля». Аж до окремого видання роману глава «І ще голос: Драгоманов М.П.» «випадала» із журнальних публікацій твору. Випадково? У ній письменник розповідає про невдалу спробу народовольців, за словами Г. Плеханова, «зупинити на собі зіницю світу»: домогтися загальноєвропейського визнання; у ній йдеться про безперспективність діяльності партії «Народна воля» та неминучість краху народовольчого руху. Вустами «апостола правди та науки», «українського Герцена», «українського Лессінга» – М. Драгоманова – вирок народовольцям ухвалює сама Історія. Ім'я самого Драгоманова тривалий час було не в честі «політиків від літератури». Тавро «українського націоналіста» лежало на особистості видатного діяча епохи аж до кінця 80-х років. ХХ сторіччя. Тому це ім'я не згадується майже во всіх критичних матеріалах, присвячених роману «Нетерпіння». Глава ж, яка займає центральне місце у композиції твору, є центром ідейно-художнього сенсу роману. Настав час повернути М. Драгоманову заслужене місце в образній системі твору.

А. Желябов та М. Драгоманов були знайомі особисто ще за «Слов'янським комітетом» у Києві та Одесі середини 70-х рр. XIX ст. Однак їхні стосунки не можна було назвати гладкими та дружніми. Драгоманов, як і багато сучасників, зазначав у Желябові як рису характеру прагнення *«все вирішити махом, кардинально, швидко»*, бачив, що *«за природою мислення він був вкрай нетерплячий»*. Часто сперечалися вони про засоби та методи революційної практики. У 1876 р. Драгоманов їде за кордон, де стає в центрі всієї еміграції. 12 травня 1880 р. Желябов пише листа у Відень. Становище представника українського революційного руху, діяча, відомого в Росії, революціонера з незвичайним минулим в очах Желябова стало основою довіри та найвищою гарантією визнання «народної волі». Звернення його було наполегливим і емоційним: *«Невже й Ви, Михайле Петровичу, не визнаєте близьких, реальних вигод для народу від нашої боротьби? Цього не може бути: за нас Ваші літературні твори, Ваша чуйність на живу справу, Ваша схильність знайти практичний результат... нам дуже цікаво було б знати Вашу особисту думку про програму»* [3, 3, с. 296 -298]. Далі Желябов пропонував співпрацювати з «Народною волею», наполегливо просив (*«Ви, звісно, погодитися... ?!»*) схилити громадську думку Європи на користь партії, зобов'язував взяти активну участь *«у злові дня рідної країни»* (?! – авт.). Драгоманов не відповів Желябову письмово. Але листи, статті, щоденники, документи Михайла Петровича, що збереглися, показують, якою глибокою була незгода його з тактикою революційного терору. В «Автобіографічній замітці» (1883 р.) він писав: *«Я справді поступово ставав дедалі більше супротивником російських революціонерів. Окрім їх великоросійського централізму, шовінізму, антикультурних тенденцій, народницьких ілюзій, макіавеллізму засобів..., мене подіяло з ними і зведення політичних вбивств... у принцип революційної боротьби, тоді як я дивився на цей терор лише як на природний, хоч і патологічний, наслідок терору самого уряду»* [6, с. 67]. Не прийняли пропозицій Желябова, не вступали в практичний контакт із ним, ухилилися від цього й інші видні громадські діячі еміграції та міжнародного революційного руху Г. Плеханов, Ф. Енгельс, К. Маркс та ін.

Наше сьогодення розуміння допомагає усвідомити суть та вихідні мотиви позиції М. Драгоманова в умовах напружених та складних соціальних конфліктів 70-80-х років. XIX ст. Драгоманов не міг виправдати програмної тактики індивідуального терору і самих терактів. Більше того, він відкидав їх через загальноморальні міркування і відкидав з міркувань повної марності та шкідливості подібних вчинків для успіху визвольної боротьби, для виховання нових поколінь борців за майбутнє суспільство соціальної справедливості, засноване на гуманізмі, високій людській моралі та законності. Ще гостріше, ніж у загальнотеоретичному плані, постала перед ученим ця колізія у практичному аспекті. Революціонер, який вважав себе соціалістом у західноєвропейському, прудонівському розумінні, а не «російським нігілістом» лавровсько-ткачевського плану, положеннями якого були: у культурі – раціоналізм, у політиці – феодалізм, а соціальних справах – демократизм, основним своїм життєвим моральним кредо, критерієм оцінок суспільної значущості політичних, соціальних акцій, людських (своїх і чужих) вчинків висловив таку думку: *«Чиста справа потребує чистих рук»*. Тому він вважав, що здійснення соціалістичного ідеалу *«можливе лише в відомій поступовості і при високому розвитку мас, а тому і може бути більш досягнуто за допомогою розумової пропаганди, ніж кривавих повстань»* [1, с. 64–65]. М. Драгоманов вірив у те, що терор на соціально-економічному ґрунті страшніший за терор політичний. Насильство у всіх його проявах неминуче призводить до свавілля, а це, своєю чергою, обмежує свободу особистості та народу, ідею волі як таку. *«Усі мрії призупинити чи врегулювати соціальний рух «рятувальними диктатурами» та різними маніпуляціями «сильної влади» або відразу вирішити соціальні питання революційними спалахами: хитрими змовами, столичними повстаннями, диктатурами тимчасових урядів або навіть усього міського класу, хоча б і всієї країни, – все це тепер стає повним анахронізмом»*, – зауважував учений в одній зі своїх робіт [6,с.158]. Він до кінця своїх днів наполягав на тому, що будь-яка революція має політичний характер, змінює політичні форми керівництва, але не може

змінити лад суспільного життя, оскільки це має органічно й послідовно вирости з попереднього, як дерево з цього ґрунту, а продиктувати його ніякими вердиктами не можна.

Позиція М. Драгоманова щодо місця та ролі насильства в історії, у якомусь суспільному русі впливала не з так званих «абстрактних міркувань» про біологічну природу людини, а з глибоких та найвищих гуманістичних принципів, ідей та прав людини на життя та свободу – ідей, які проповідували гуманісти всіх епох. Желябов так і не отримав відповіді на листа, був скривджений... М. Драгоманову побачитися з ним більше не довелося. Історія йшла уперед, а історії їх розійшлися: через дев'ять місяців, 3 квітня 1881 р. Андрій Желябов був страчений. Мета не виправдовує засоби – мета визначає засоби. Така об'єктивна суть зв'язку мети й засобів. Можна сміливо сказати, що засоби – шлях до мети. А яка путь, такий і результат шляху. Шлях народовольців був, на жаль, кривавим, результат шляху – теж. Сама діалектика історичного процесу поставила тоді М. Драгоманова до кола тих, хто засуджував тероризм. «Не революція, а еволюція!» – таким був девіз мудрого революціонера та філософа М. Драгоманова. «Історія не може бути іншою, але ми іншими бути зобов'язані, – писав політолог О. Яковлев, – Народи не можуть і не повинні більше розплачуватись кров'ю та стражданнями за брак соціального знання, тим більше – за чийсь груповий егоїзм... Ідея про насильство, як повитуху історії, вичерпала себе, як і ідея влади диктатури, яка беззастережно спирається на насильство» [2, с. 218]. Про це думав у 80-ті роки. XIX ст. М. Драгоманов. До цього закликав у 70-ті роки. XX ст. у романі Ю. Трифонов. На жаль, сьогодні ми бачимо ідеї тоталітарного тероризму в дії як в Україні, так і в інших країнах світу.

Література

1. Драгоманов М.П. Літературно-публіцистичні праці : У 2 т. Київ : Наукова думка, 1970. Т.1. 531 с.
2. Кедрина З. Главное – человек. Москва : Сов. писатель, 1972. 406 с.
3. Трифонов Ю. Собрание сочинений : в 4-х т. Москва : Художественная литература, 1987. Т.3. 475 с.
4. Трифонов Ю. Сопряжение с современностью. *Вопросы литературы*. 1987. №7. С.170–180.

5. Трифонов Ю. Роман с историей (Беседа вел Р. Шредер). *Вопросы литературы*. 1982. №5. С.66–73.

6. Федченко П. Михайло Драгоманов. Життя та творчість. Київ : Дніпро, 1991. 362 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-19>

I. НАЗАРЕНКО

ЗВО «Подільський державний університет»

КАПІТАЛІЗАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ГРАФО-ОРФОГРАФІЧНОЇ ГРИ ЗІ СЛОВОМ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Мова сучасного суспільства більше ніж будь-коли залежить від екстралінгвальних чинників: інформатизації, поширення можливостей спілкування в соцмережах, гібридної війни та протидії її впливові, швидкої зміни «мовних смаків», «мовленнєвої моди», які задля задоволення запитів спілкування, стимулюють та активізують словотворчість, ґрунтовану на реалізації мовних потенцій, актуалізація яких забезпечує появу одиниць, кваліфікованих як неuzuальні утворення, або окаяоналізми [див. 2, с. 3]. Закономірно, що загострення суспільно-політичної ситуації у ХХІ ст. призвела до активізації мовотворчості українців. За останні роки з'явилася велика кількість окаяоналізмів, які використовуються для номінування певних громадських акцій, представників різних політичних ідеологій тощо: *Євромайдан, майданер, антимайдан, антимайданівці, автомайдан, кримнаишисти, правосек* та под. Сучасні новотвори мають переважно емоційно-експресивний характер, можуть виявляти відверто суб'єктивну оцінку, виконувати сатирично-викривальну роль, транслуючи, отже, неприховану інвективність або навіть вербальну агресію: *майдаун, бандерлох, ватник, вишиватництво, мовнюк, раишист, Путлер, Даунбас, ЛуганДон, Януковоц* тощо. Негативна оцінка адресата в таких повідомленнях виконує основну прагматичну функцію, адже їхньою